

ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРЕВЕНЦІЇ СТАТЕВОЇ ДЕМОРАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

У статті розглядаються аспекти професійної підготовки соціальних працівників до здійснення профілактики статевої деморалізації молоді. Закцентовано увагу на тому, що основою профілактики є своєчасне виявлення негативних психолого-педагогічних та інформаційно-організаційних факторів. Автор наголошує: для того, щоб дотримуватися норм, необхідно обов'язково їх знати, правильно розуміти та уміти відповідально реалізувати, оскільки саме на цій основі можна встановити критерії відхилення від норми з їхніми наслідками для суспільства.

Ключові слова: профілактика; соціальна дезадаптація; статева деморалізація; відхилення від норми; аморальна поведінка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сьогодення одним із поширених проявів соціальної дезадаптації та девіації молоді є статева деморалізація. До причин її виникнення вчені відносять як соціально-економічні та культурно-освітні передумови, так і психофізіологічні та біологічні чинники (акселерація), що впливають на становлення занадто раннього інтересу до міжстатевих стосунків, зацікавленість порнографією тощо. Водночас, доступ до мережі Інтернет, перегляд молоддю телепередач аморальної спрямованості, професійна невизначеність підходів до проблеми формування статевої культури молоді, дисфункційність відносин у деяких сучасних сім'ях – сприяють поширенню статевої деморалізації молоді.

Закономірними наслідками названих негативних тенденцій стали: лібералізація суспільних поглядів на морально-статеві стосунки; дошлюбне статеве життя і поширення венеричних захворювань; зростання кількості випадків раннього материнства і штучного переривання вагітності; рання проституція тощо. У результаті цього появились суттєві відхилення у поглядах молоді на сексуальну культуру. Водночас, проблеми сексуальності людини, її статевої поведінки до цього часу залишаються поза увагою середньої та вищої школи, публічних дискусій і наукових досліджень. Отож, стан духовно-морального занепаду деякої частини молоді потребує здійснення рішучих соціальних заходів: у першу чергу сексуальної просвіти з метою профілактики статевої деморалізації та підвищення рівня статевої культури.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення превенції статевої деморалізації.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковці Я. Гілінський Т. Гурлева, А. Станська та ін. досліджували девіантні прояви сексуального потягу; Т. Говорун, І. Даценко, О. Кізь, О. Кікінеджи та ін. вивчали питання статевої соціалізації та підготовки

молоді до сімейного життя. У працях О. Баришполець, О. Караман, Б. Лазаренко, К. Левченко та ін. предметом розгляду були проблеми соціальної профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі. У наукових публікаціях Т. Гурлевої, Л. Мороз, О. Шаргана та ін. розглядалися проблеми формування культури сексуальної поведінки молоді; а в роботах Д. Ісаєва, Д. Колесова, А. Хрипкової, І. Юнда та ін. висвітлено гігієнічні основи статевого виховання. Психологічні аспекти цієї проблематики вивчали Т. Говорун, В. Каган, І. Кон, В. Кочеткова, В. Романова, Л. Столярчук та ін., педагогічні – Д. Ісаєв, В. Карпіков, В. Качан, І. Ковальчук, Д. Колесов, В. Кравець, Ю. Орлов, Л. Столярчук, А. Хрипкова та ін., а соціологічні – Г. Васильченко, Р. Немов, В. Слєпкова та ін. Проте, ми поділяємо точку зору тих дослідників (А. Капська, О. Безпалько, Р. Вайнола та ін.), які вважають, що проблема профілактики статевої деморалізації у молодіжному середовищі є недостатньо вивченою, а тому потребує ґрунтовного аналізу і системних досліджень.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Аналіз змісту наявних наукових досліджень засвідчив, що різні аспекти зазначеної проблеми були предметом вивчення багатьох науковців. Проте, проблема професійної підготовленості майбутніх соціальних працівників до здійснення профілактики статевої деморалізації потребує подальшого вивчення, враховуючи духовно-моральні, психолого-педагогічні та етично-правові аспекти формування культури сексуальної поведінки молоді у сучасних умовах і специфіку соціально-превентивної діяльності соціальних працівників у молодіжному середовищі.

Виклад основних результатів теоретичного аналізу. Практичний досвід проведення превентивної діяльності та аналіз наукового фонду з означеної проблематики засвідчили: базовою основою заходів превенції є своєчасне виявлення негативних психолого-педагогічних та інформаційно-організаційних факто-

рів, що можуть стати причиною відхилень у психічному і соціальному розвитку підлітків та молоді, їхній поведінці, стані здоров'я, в організації життєдіяльності та дозвілля тощо [1].

Доцільно звернути увагу на те, що суттєвою характеристикою значної частини молоді є факт вступу у доросле життя в умовах уже діючих соціальних інститутів, які не завжди відповідають їхнім потребам, що призводить до виникнення кризових періодів і конфліктних ситуацій. Додамо: молодь як специфічна соціально-демографічна група суспільства визначається не лише віковими межами, але й тим, яке місце вона займає у соціальній структурі суспільства (як живий зв'язок між минулим і майбутнім поколінням), а також основними і другорядними особливостями соціального розвитку. До основних особливостей соціального розвитку молоді належать: фізіологічні, психологічні, вікові та соціальні фактори. У свою чергу, другорядні особливості соціального розвитку молоді тісно пов'язані з основними і залежать від виду суспільно-корисної діяльності, місця проживання, соціального статусу тощо.

За міжнародною класифікацією завершення періоду юності і початок дорослості починається для жінок з 20 років, а для чоловіків – з 21 року. Вчені (Б. Аманьєв, А. Дмитрієв, І. Кон, В. Лісовський та ін.) відзначали, що саме для періоду юності характерною особливістю є складність розвитку особистісних якостей. Водночас, це сприятливий період для фізичного і розумового розвитку молоді людини; підвищення працездатності, продуктивності праці, активності. Проте, у цей період часто виникає невпевненість у своїх можливостях, які проявляються в негативізмі, агресивності, недбалості, розбещеності, результатом яких можуть бути соціально-поведінкові відхилення у тому числі у сфері сексуальної поведінки та статево-рольових відносин молоді [1].

Для започаткування науково-педагогічного пошуку важливим вбачається висвітлення сутнісного змісту ключових понять, які стосуються проблеми, що нами вивчається. Так, ключовим для презентованого дослідження є поняття «деморалізація», одним із різновидів якого є «статева деморалізація». Водночас, спорідненими за змістом поняттями є «аморальна поведінка», «статева розпуста», «деградація». Науковий аналіз сутності зазначених понять у довідниковій літературі засвідчив, що ними послуговуються в етиці, соціології, психології, культурології, філології, теології, праві та інших науках. Так, поняття «деморалізація» у Великому тлумачному словнику з української мови (2007 р.), трактується як занепад моральності, моральна розбещеність; спад духовних сил, настрою, дисципліни; втрата здатності до дії [2], тоді як у сучасному словнику іншомовних слів (2006 р.) окреслюється таке його значення: 1) зневіра, занепад моралі, дисципліни; 2) занепад звичаїв, моральна деградація. Психологія пояснює це поняття як занепад дисципліни, духу; моральний розпад, занепад моралі [3]. У сучасному словнику із суспільних наук (2006 р.) це поняття трактується аналогічно до вищенаведених визначень як моральний розпад, розбещеність; занепад настрою, дисципліни [1].

На підставі аналізу наявних визначень поняття «деморалізація», виявлено такі провідні аспекти прояву цього явища:

– втрата або навмисне руйнування особистістю духовних, моральних і культурних цінностей, що притаманні даному соціуму;

– занепад моральних поглядів особистості, розбещеність поведінки є причиною руйнування системи особистісно-моральних цінностей;

– відсутність соціальної активності, настрою, здатності до дій та праці є основними чинниками, що характеризують духовно-моральну деградацію особистості; відображають негативні психологічні зміни в її структурі.

Спорідненим за змістом до поняття «деморалізація» є «деградація». Зокрема, у довідниковій науково-педагогічній літературі це поняття не трактується. Проте, у довіднику із психології (2005 р.) поняття «деградація» (від фр. *degradation* – занепад) трактується як поступове погіршення, виродження, занепад, рух назад, зниження або втрата позитивних якостей особистості [3]. Натомість, у соціологічній літературі поняття «деградація» пояснюється не лише з точки зору негативних психологічних якостей особистості, але й з урахуванням поступової зміни її соціального статусу:

1) занепад, рух від вищого до нижчого, зміна або втрата позитивних якостей;

2) втрата індивідом або групою свого соціального статусу і здатності відновити себе в попередній якості;

3) втрата значущих соціальних якостей індивідом або групою [4].

Отже, термін «деградація» характеризує: погіршення психологічних якостей, ціннісних властивостей особистості, необхідних для функціонування в суспільстві; зниження її соціального статусу, що пов'язане з негативним соціально-психологічним станом.

До того ж, у психологічній та соціально-педагогічній літературі для окреслення аморальної поведінки використовують поняття «девіантна», «делінквентна», «адиктивна», «психо-патологічна» поведінка. Практично всі зазначені види поведінки є антисоціальними, оскільки характеризуються відхиленнями, що пов'язані з порушенням законів, соціальних норм, правил, традицій, що притаманні соціальним відносинам у сім'ї, школі, малих статево-вікових групах тощо [5]. Важливо наголосити й на такому аспекті: щоб дотримуватися норм, необхідно обов'язково їх знати, правильно розуміти та уміти відповідально реалізувати, оскільки саме на цій основі встановлюються критерії відхилень від норми поведінки з їхніми наслідками для суспільства.

На підставі вищезазначеного, зацентруємо увагу на тому, що для встановлення норми, слід враховувати багатогранність, і водночас, суперечливість поведінки людини в соціумі. Зважаючи на неоднозначність і складність окресленого контексту, поняття «норма» є відносним, а тому розглядається як критерій для оцінювання поведінки, що тісно пов'язана з

соціокультурною складовою даного суспільства [5]. Отже, норма є показником, що характеризує не тільки певне соціальне явище, але й допустимі відхилення в певному діапазоні, які визначені суспільством.

Зауважимо, що соціальні відхилення поведінки молодого людини від загальноприйнятих норм можуть мати різні прояви: одним із них є розпуста. Розглянемо трактування цього поняття. Зокрема, у словнику з етики (2001 р.) «розпуста» – це характеристика поведінки та стану душі, які виникають при не опанованому чуттєвому прагненні до сексуального задоволення [5]. В інших наукових джерелах поняття «розпуста» характеризується як: 1) зневажання певних правил, законів; 2) непокірність, неслухняність; 3) аморальність [1]. Проте, зазначимо, що у більшості доступних науково-довідникових видань, тлумачення явища «статева розпуста» відсутнє, окрім теологічних джерел. Так, у Біблії це поняття трактується як розпад духу людини, блуд і гріх проти власного тіла [5]. Отож, трактуючи поняття «статева розпуста» (окрім характерних проявів душевного стану людини, її поведінки та пов'язаних з цим порушенням законів, норм, правил, прийнятих у даному суспільстві), додатково наголошується на ролі чуттєвого чинника в духовно-моральній деградації особистості, а саме на не опанованому потягу молодого людини до сексуального задоволення, нехтуючи навіть своїм здоров'ям.

Враховуючи вищезазначене, зауважимо на тому, що статево відхилення можуть проявлятися у таких взаємопов'язаних між собою сферах, як: сфера духовно-моральних цінностей, поглядів, норм, правил поведінки. Зокрема, відхилення у духовно-моральній сфері пов'язані із: занепадом моральних, духовних, культурних і релігійних цінностей і соціально-значущих якостей молоді; її безвідповідальним ставленням до виконання соціальних ролей (батька, матері, дружини, чоловіка); втратою рідних молодого людини, її моральною кризою. Відхилення поведінки можуть мати різні прояви: ранній початок статевого життя; захоплення порнографією з безпосередньою участю у її виготовленні; зміна статевого партнера; позашлюбне статеве життя з партнером, який фінансово-утримує; надання платних сексуальних послуг (проституція) як однієї з аморальних форм поведінки та інші.

Додамо: наслідки статевої деморалізації проявляються у таких формах:

- фізичній – захворювання статевої системи на венеричні та інші хвороби; шкідливість для молодого організму абортів; травми від фізичного насильства з боку сутенерів, конкуренток або агресивних клієнтів; залежність від психотропних речовин (алкоголь, наркотики тощо);

- психологічній – емоційна незрілість молодого людини до повноцінної реалізації статевої функції; психологічні травми; втрата самоповаги, почуття власної гідності; занижена самооцінка; постійне переживання негативних емоційних станів і почуттів (сорому, страху, відчаю, безнадійності, неспокою, самотності, провини); невротичні та психічні розлади

від нервового виснаження, залежності від психоактивних речовин; суїцидальні наміри;

- соціальній – втрата особистих контактів з ровесниками, які сповідують соціальні цінності та дотримуються морально-життєвих принципів; проблеми зі створенням повноцінної сім'ї; ведення «подвійного» способу життя (приховування правди про утримання), що призводить до труднощів при виконанні соціально-значущих ролей (матері, дружини, дочки); соціальний паразитизм; проституція; втрата зацікавленості до соціально-значущих форм діяльності, таких як: трудова зайнятість, навчання, громадська активність тощо;

- духовно-моральній – повний занепад морально-духовних орієнтирів; спотворення системи моральних цінностей; життя в гріху, повна відсутність зв'язку з релігійними нормами та звичаями; деградація.

Конкретизуючи контекст започаткованого дослідження, який визначено у підготовленості майбутніх соціальних працівників до здійснення превенції статевої деморалізації у молодіжному середовищі, вважаємо за необхідне розглянути основні професійні ролі, які при цьому виконує соціальний працівник, а саме: консультанта, коректора, наставника, менеджера тощо.

Соціальний працівник у ролі консультанта актуалізує проблеми щодо необхідності проведення соціально-превентивної діяльності; надає індивідуальні та групові консультації шляхом використання різних форм, методів і засобів; проводить інформаційні семінари для роз'яснення і конкретизації типів девіацій та адикцій молоді; роз'яснює своїм клієнтам причини проявів статевої деморалізації у молодіжному середовищі та їхніх наслідків; пропонує різні варіанти практичного виходу із проблемних ситуацій тощо. Як коректор поведінки, соціальний працівник має право проводити спеціальні заходи, що необхідні для корекції поведінки своїх клієнтів, здійснюючи при цьому вторинну (коли діяльність спрямована на: попередження загостренню негативних явищ та їх наслідків; запобігання поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива асоціальна поведінка), або третинну профілактику (коли діяльність спрямована на попередження рецидивів асоціальної поведінки осіб, яким така поведінка була властива раніше).

У ролі наставника соціальний працівник сприяє і допомагає молоді розширити свої знання з певних питань статевого виховання; спонукає до активізації внутрішніх ресурсів молодого людини; сприяє розвитку здатності для знаходження оптимального рішення у складній ситуації тощо.

Виконуючи професійну роль менеджера, соціальний працівник розробляє програми, організовує і впроваджує різні масові форми соціально-превентивної діяльності у молодіжному середовищі (благодійні акції, фестивалі, тематичні вечори, тижні духовно-морального розвитку), ініціює та заохочує участь молоді у різних соціальних проектах, програмах тощо.

Важливо пам'ятати, що метою проведення превентивних заходів щодо статевої деморалізації відносно конкретної особи (яка проводиться на індивідуальному рівні) є реалізація дієвих заходів для запобігання виникненню поведінки деструктивного характеру. Така робота, в першу чергу, повинна бути спрямована на вирішення спільного завдання соціального психолога, соціального працівника, куратора і батьків, що полягає у реалізації заходів суб'єктивно-позитивного впливу на особистість молодої людини. Якщо конкретно, то до дієвих соціально-превентивних заходів на індивідуальному рівні відносяться: консультування, роз'яснення, тренінги особистісного зростання, бесіди цільового спрямування, спеціальне лікування тощо. При цьому конструктивне завдання соціально-превентивної роботи полягає у тому, щоб запобігти виникненню відхилень у статевої поведінці; спрямувати уявлення молодої людини на морально-правильне ставлення і розуміння статевого життя людини; сприяти оволодінню основами статевої культури, враховуючи зміну негативних чинників, які провокували виникнення намірів до здійснення аморальної або деструктивної поведінки.

Вирішення зазначених завдань соціально-превентивної діяльності є складним, проблематичним і тривалим процесом, проте від нього залежить не лише корекція і запобігання деструктивної статевої поведінки в юнацькому віці, але й перспективи соціалізації та адаптації молодої людини як у суспільному житті, так і в майбутніх шлюбно-сімейних відносинах. На жаль, необхідно визнати, що наразі індивідуальна соціально-превентивна робота щодо запобігання статевої деморалізації молоді проводиться на дуже низькому рівні або практично занедбана. Зокрема, поза увагою соціальних працівників, психологів, кураторів груп, педагогів-вихователів залишається вивчення та аналіз соціальних умов і основних причин, що сприяють формуванню деструктивної поведінки у молодіжному середовищі.

Узагальнюючи результати науково-теоретичного аналізу професійної підготовленості майбутніх соціальних працівників до здійснення профілактики стате-

вої деморалізації молоді, виокремлюючи причини та наслідки її проявів, зазначимо: в умовах сучасного українського соціуму статева деморалізація молоді, на жаль, є поширеною; проявляється у різних формах деструктивної та аморальної поведінки, її наслідки негативно впливають як на життя окремої особистості, так і на функціонування суспільства в цілому.

У зв'язку з цим, важливо підкреслити, що цілеспрямована робота на загальносуспільному, сімейному та індивідуальному рівнях буде мати позитивні результати, якщо буде враховувати певні чинники – передумови розвитку різних асоціальних явищ. До того ж, кожен із зазначених рівнів (загальносуспільний, сімейний, індивідуальний) потребує розробки спеціальних програм, методик і технологій для здійснення цілеспрямованої сукупності системно-різномірних впливів (залежно від особливостей особистості та характеру її відхилень) і вимагає створення сприятливої соціальної ситуації для її розвитку.

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Узагальнюючи вищевикладене, наголосимо, що превенція статевої деморалізації представляє собою науково-обґрунтовану гуманістичну діяльність, що спрямована на мінімізацію факторів аморальної поведінки молоді, ліквідацію мотивів та обставин, що сприяють розповсюдженню цього явища. Така робота має на меті створити оптимально-сприятливі соціальні умови для розвитку особистості, де могли б проявитися різні види її активності, розкритися особливості її внутрішнього потенціалу тощо. Водночас, варто пам'ятати, що без виявлення причин та умов, які спонукають до розвитку статевої деморалізації, неможливо розробити конкретні, дієво-ефективні превентивні заходи.

Перспективи подальшого розгляду вбачаємо в організації професійної підготовки соціальних працівників, що спрямована на: позитивну зміну ставлення молоді до статевої деморалізації та підвищення рівня сексуальної культури особистості; формування професійно-мотивованої настанови на діяльність щодо здійснення профілактики статевої деморалізації молоді.

Список використаних джерел

1. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності : монографія / Т. В. Говорун. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 240 с.
2. Деморалізація // Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – С. 283.
3. Деморалізація // Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х. : Прапор, 2005. – С. 88.
4. Шиделко А. В. Рівні профілактики статевої деморалізації неповнолітніх дівчат / А. В. Шиделко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць / [ред. кол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – Вип. 18. – С. 160–166.
5. Шиделко А. В. Статева деморалізація : ключові поняття і прояви / А. В. Шиделко / Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара. – 2011. – № 6(80). – С. 101–104.

Р. В. Чубук,

ЧНУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна

ПОДГОТОВЛЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ РАБОТНИКІВ К ПРЕВЕНЦІИ ПОЛОВОЙ ДЕМОРАЛІЗАЦІИ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматриваются аспекты профессиональной подготовки социальных работников к осуществлению профилактики половой деморализации молодежи. Акцентировано внимание на том, что основание профилактики – это своевременное выявление негативных психолого-педагогических и информационно-организационных факторов.

Автор обращает внимание: чтобы придерживаться норм, необходимо обязательно их знать, правильно понимать и уметь ответственно реализовывать, потому что именно на этой основе можно установить критерии отклонений от нормы со всеми последствиями для общества.

Ключевые слова: профилактика; социальная дезадаптация; половая деморализация; отклонения от нормы; аморальное поведение.

R. V. Chubuk,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

PREPAREDNESS OF SOCIAL WORKERS TO PREVENT SEXUAL DEMORALIZATION OF YOUTH

The article deals with aspects of the professional preparedness of future social workers for the prevention of sexual demoralization of youth. The emphasis is placed on the fact that the basis of preventive measures is the timely detection of negative psycho-pedagogical and information and organization factors. The author stresses that in order to adhere to the norms, one must necessarily know them, correctly understand and be able to implement them responsibly. The enumerated factors are the criteria for deviations from the norm. Their absence or presence can establish the norm with the definition of their consequences for the society.

Specifying the context of the initiated research, the article outlines the main professional roles that are being performed by a social worker. They are a consultant, proofreader, mentor, manager, etc.

A social worker must provide a subjective and positive impact on the personality of a young person. It is advisable to use effective preventive measures at a personal level: counseling, explanations, personal development trainings, target-oriented conversations, special treatment, etc. In this case, the constructive task of social-preventive work is the following: to prevent the occurrence of deviations of sexual behavior; direct the ideas of the young man on the moral-right attitude and understanding of sexual life; assist in mastering the fundamentals of sexual culture, taking into account the change in the negative factors that provoked the emergence of intentions to commit immoral or destructive behavior.

Summarizing the above-mentioned, the author concluded that the state of spiritual and moral decay of some young people requires the implementation of decisive social and preventive measures. These measures include sexual education with a view to preventing sexual demoralization and raising the level of sexual culture of modern youth.

Рецензенти: *Коваль Г. В.*, д-р наук з держ. упр., в.о. професора;
Болюбаш Н. М., канд. пед. наук, доцент.

© Чубук Р. В., 2017

Дата надходження статті до редколегії 16.11.17